

אכילת בשר שאינו 'חלק'

הקדמה:

הזהירה התורה ואמרה "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם", לומר שהמאכלות האסורות מטמאות את נפש האדם ומטמטמות את לבו, כי הדבר הטמא נעשה חלק מגוף האדם, בו מתלבשת הנפש. מאידך, מידה טובה מרובה, והאוכל דברים המותרים וכוונתו לשם שמים, שורה עליו רוח קדושה וטהרה, ומביא הנאה רוחנית גדולה לנפשו.

שאלה: האם חיילים המקפידים לאכול בבתם בשר 'חלק', רשאים להקל בכך במסגרת הצבאית?

א. מקור הדין

נאמר בתורה:

שמות פרק כב פסוק ל:

וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וְבֶשֶׂר בְּשַׂדֶּה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְכָלֵב תִּשְׁלַכְנוּ אֹתוֹ.

במשנה פירוט מהם סוגי הטרפות:

משנה מסכת חולין פרק ג משנה א:

אלו טרפות בבהמה נקובת הוושט... הריאה שניקבה או שחסרה.

וכן פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שחיטה פרק ה הלכה א-ב, פרק ו הלכה א:

כבר ביארנו בהלכות איסורי מאכלות שהטרפה האמורה בתורה היא הנוטה למות, ולא נאמר טריפה אלא שדבר הכתוב בהווה, כגון שטרפה ארי וכיוצא בו ושברה ועדיין לא מתה. ויש שם חללים אחרים אם יארעו לה תחשב טריפה והן הלכה למשה מסיני, ושמונה מיני טרפות נאמרו לו למשה בסיני ואלו הן: דרוסה, נקובה, חסרה, נטולה, פסוקה, קרועה, נפולה, ושוברה... נקובה כיצד, אחד עשר איברים הן שאם ניקב אחד מהן לחללו במשהו טרפה ואלו הן... הריאה עם הקנה שלה.

❖ **מהו פירוש המילה טרפה? מדוע השתמש הכתוב בביטוי זה?**

ב. סירכא

ישנן בהמות שמצוי על הריאה שלהם כעין קרום דק הנקרא סירכא, בגמרא מבואר שסירכא זו אוסרת את הבהמה:

תלמוד בבלי מסכת חולין דף מו עמוד ב:

אמר רבא: הני תרתי אוני (שתי אונות של ריאה) דסריכו להדדי (הדבוקות על ידי סירכא) - לית להו בדיקה (אין להם בדיקה, שבודאי זו טרפה).

רש"י מסכת חולין דף מו עמוד ב:

לית להו בדיקותא - שסירכא זו מחמת נקב היא באה, שמתוך שהריאה שואבת כל מיני משקה, והמשקה נעשה עב בתוכה, ויוצא מעט מעט דרך הנקב, נקפה ונעשה קרום.

נחלקו הראשונים והאחרונים, לגבי סירכות שזירות על ידי מיעור ומשמוש, יש אומרים שגם באופן זה הבהמה אסורה:

תורת הבית הארוך בית ב שער ג:

והדין נותן, שלא מצאנו שיעור בעביין של סירכות ודקותן. אלא כל שלא כסדרן, בין בסירכא חזקה וגסה בין בסירכא דקה שבדקות - טרפה. **לא כהללו שממעכין ביד**, ואם מתפרקת מחמת מיעור פורצין ומקילין לומר שאינה סירכא אלא ריר, וזה שיבוש, **וכל הנוהג כן מאכיל טרפות לישראל**.

אולם יש אומרים שאם הסירכא יורדת במשמוש, אינה אלא ריר בעלמא ולא סימן לנקב בריאה:

דרכי משה הקצצר יורה דעה סימן לט אות כ:

מהר"י וייל כתב וזה לשונו... כל הסירכות שהם טרפה היינו שהם קשים, אבל אם הם נימוחים במשמוש היד אז הם נקראים רירין וכשרה. עד כאן לשונו. וכן המנהג במדינותינו, למעך כל סירכא, ואם נימוחים מכשירין.

להלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א כיצד לפסוק. השולחן ערוך (יורה דעה סימן לט סעיף י) כתב כדברי הרשב"א, ואילו הרמ"א כתב:

הג"ה על שולחן ערוך יורה דעה סימן לט סעיף יג:

הגה: ויש מתירין למשמש בסרכות ולמעך בהם, ואומרים שסרכא אם ימעך אדם בה כל היום לא תנתק ולכן כל מקום שיתמעך תולין להקל... ולי נראה... שלא למעך... אבל המנהג בעירנו למשמש ולמעך בכל הסרכות, ואין חילוק בין סרכא לסרכא; **ונכון לחוש למה שכתבתי, אם לא בהפסד מרובה**.

ואכן מנהג הספרדים ברוב ככל המקומות להחמיר כדעת השולחן ערוך, ואילו רבים מהאשכנזים נהגו להקל כדברי הרמ"א. אולם גם מבין האשכנזים יש שהחמירו בדבר:

של"ה שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה אות מח:

בענין משמוש בסירכא, למעך בה, שנוהגין העולם, ונתפשט הנגע בהרבה מדינות וקהלות, וממעכין אפילו בסרך שלא כסדרן, שהוא טריפות, המוזכר בתלמוד. כבר כתב הרשב"א (סימן ד"ש) שהעושים כן כאילו מאכילין טריפות בישראל, וכן כתב רבינו ירוחם, וכתב כן בשם רבינו תם ובשם גדולי האחרונים, ורמ"א בהג"ה. אף שהמובן מדבריו, שאין הדבר כשר לעשות כן, מכל מקום לא מיחה, כי כן דרכו, שלא לסתור מנהג הנוהג בכל מה דאפשר לקיימו. אמנם קנאת ה' צבאות תעשה זאת, לבטלי שמע אל המנהג הרע הזה.

ג. חובת בדיקת הריאה

תלמוד בבלי מסכת חולין דף ט עמוד א:

אמר רב הונא: בהמה... שנחטה - בחזקת היתר עומדת (שיש להניח שאינה טריפה) עד שיועד לך במה נטרפה.

לאור זאת כתב רש"י:

רש"י מסכת חולין דף יב עמוד א:

ודאי הלכה למשה מסיני הא דסמכין ארובא (שסומכים על הרוב) אפילו היכא דאפשר (לבדוק)... ואהא מלתא (ועל דבר זה) סמכין ולא בדקין כל י"ח טרפות. (ואולם) נקובת הריאה משום דשכיח (מצוי) בה ריעותא בדקין. והיכא דאיתרמי דאיפרשה ריאה (ואם קרה מקרה ואבדה הריאה) ולא בדק - מתאכלא (נאכלת הבהמה), דסמכין אהא (שהולכים אחר הרוב), ואדרב הונא דאמר 'נשחטה בחזקת היתר עומדת', ואין מפרסמין הדבר.

❖ **חשוב, האם בדיקת הריאה היא מדרבנן או מדאורייתא?**

כן כתב גם הר"ן, והוסיף:

הר"ן על הרי"ף מסכת חולין דף ג עמוד ב:

ובדיקה זו מדבריהם היא ולא מדאורייתא.

מבואר, שלדעת ראשונים אלו, מדין תורה אין חובה לבדוק את הריאה, כיוון שרוב הבהמות אינן טריפות, ומדברבנן הזקיקו לבדוק לכתחילה, ובדיעבד אם לא בדק אין לאסור. מאידך, כתב המרדכי:

מרדכי מסכת חולין רמז תקפ:

ונחלק עליו (על רש"י) ר"י הלוי, וכתב דלא אזלינן בתר רובא אלא היכא דלא אפשר, אבל היכא דאפשר בתיקון חכמים לא אזלינן בתר רובא. והא דרב הונא איכא לתרוצי דלא היקל אלא בשאר מיני טרפות שלא הצריכו לבדוק, אבל ריאה שיש בה כמה מיני טרפות לא עלתה על לבו... גם ראב"ן כתב: כיון דנהגו לבדוק הריאה אי איתרמי דאפקה (שהוציאה ואבדה) בלא בדיקה - טרפה, דלא סמכין ארובא. ומעשה היה בקולוניא ואסרו כל חכמי הדור.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

❖ נסה להבין, האם לדעת ר"י הלוי וסיעתו בדיקת הריאה היא מן התורה?

הש"ך ביאר שלכל הדעות בדיקת הריאה היא מדרבנן:

ש"ך יורה דעה סימן לט ס"ק ח:

בספרי הוכחתי בכמה ראיות דלכולי עלמא (לכל הדעות) בדיקת הריאה אינו אלא מדרבנן... וכל ספק שלאחר שחיטה תלינן לקולא... אלא דהאוסרים סבירי להו דכיון דהצריכו חז"ל בדיקה אסרו אפילו דיעבד כשלא נבדקה, משום דאם לא כן מה הועילו חכמים בתקנתן, דכל אחד ישלך הריאה בלא בדיקה.

להלכה, נחלקו השולחן ערוך והרמ"א כמי לפסוק:

שולחן ערוך יורה דעה סימן לט סעיף ב:

מי שקרע בטן הבהמה וקודם שתבדק הריאה בא חיה או נוכרי, ונטלה והלך לו, הרי זו מותרת, ואין אומרים: שמא נקובה או סרוכה היתה. הגה: ויש מחמירין אם נאבדה הריאה, ואין להתיר רק במקום הפסד גדול או בגדים וטלאים וחיות שאין סרוכות מצויות בהם.

ד. המתארח אצל אדם אחר

לאור זאת, בהסתמך על דעת השולחן ערוך, כתב בשו"ת דבר שמואל לגבי המתארח במקום שלא מקפידים בו על בשר חלק:

שו"ת דבר שמואל סימן שכ:

אם השאלה היא בסתם בשר הנאכל באותם המקומות (של האשכנזים הנוהגים היתר בדבר), אם יש לחוש לאיסור בזה מספק... נראה הדבר פשוט שאין לחוש ולהחמיר, כיון שעיקר החיוב בבדיקת הריאה הוא מדרבנן, ואם בא כלב או גוי ונטל הריאה והלך לו הרי הבהמה מותרת... כל שכן היכא דאיכא ספק ספיקא באיזה פיסול מיעוטא דלא שכיח (כלומר ספק אם הבשר חלק או לא, וגם אם אינו חלק, שמא הלכה כדעת הרמ"א).

❖ מהם שני הטעמים שמביא הדבר שמואל להתיר לאכול אצל המתארח?

❖ חשוב, האם הטעם הראשון של הדבר שמואל מועיל גם למתארח אצל מי שאינו מקפיד לקנות חלק בימינו?

על נימוקיו של הדבר שמואל חלק בשו"ת שואל ונשאל ומקורו מהגמרא במסכת פסחים:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ד עמוד א:

בעו מיניה (שאלו) מרב נחמן בר יצחק: המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר (בניסן), חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק (האם חזקה שבעל הבית ביצע בדיקת חמץ, או שעל השוכר לבדוק)? למאי נפקא מינה? – לשיטתו (שישאל את בעל הבית)! דליתיה להאי דלשיליה (מדובר באופן שבעל הבית אינו נמצא במקום, ואי אפשר לשאול אותו).

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף ד עמוד א:

כלומר דאי איתיה להיאך (אם בעל הבית נמצא), לא נפקא מינא מיד, דאפילו נימא דחזקתו בדוק, כל היכא דאיתיה קמן שילינן ליה (כל זמן שבעל הבית לפנינו שואלים אותו), ולא סמכינן אחזקה, דכל היכא דאפשר לן לברורי מלתא (לברר הדבר) – מבררין.

שו"ת שואל ונשאל חלק ד – יורה דעה סימן ז:

כיון שאפשר לברר ולשאל אם ריאה זו בדוקה או לא, ודאי דצריך לברר, ולכן לא דמיא לנאבדה הריאה כלל... דהוי כמאבד במזיד, גם מצד ספק ספיקא אין להתיר מטעם הנזכר דאפשר לברר.

❖ כיצד דחה השואל ונשאל את טעמיו של הדבר שמואל להתיר?

אולם הגר"ע יוסף סמך על טעמו של הדבר שמואל משום ספק ספיקא, וביאר מדוע אין ראייה מדברי הגמרא בפסחים לנידוננו:

שו"ת יביע אומר חלק ה – יורה דעה סימן ג:

ועלה במחשבה לפני לחלק בין חזקת בדוק, שהחזקה באה על ידי מעשה, ולכך צריך לברר, לבין חזקת כשרות שהיא חזקה בתולדה, שרוב בהמות בחזקת כשרות, ואין החזקה תלויה במעשה, משום הכי אין צריך לשאול ולברר... ובלאו הכי יש לומר עוד על פי מה שכתב הרב המגיד, והבית יוסף, דאף על גב דבעלמא קיימא לן ספקא דרבנן לקולא, בבדיקת חמץ החמירו חכמים יותר, אף על פי שביטל, שכיון שבדיקת חמץ תחילתה על הספק נתקנה החמירו בספקו יותר משאר ספיקות של דבריהם, עיין שם. ואם כן יש לומר דהכי נמי החמירו דהיכא דאיתיה קמן מבטי לשיוליה, מה שאין כן בנידון דידן.

טעם נוסף להקל למחמירים לאכול אצל מי שאינו מקפיד בכך, כתב בשו"ת ים הגדול בשם רבו של מהר"ש עבדלה:

שו"ת ים הגדול סימן בב:

מצאתי בכתב יד מהר"ש עבדלה ז"ל וזה לשונו: בענין מי שהולך ממקום למקום שאין אוכלים בשר נפיחה למקום שאוכלים, אין ספק שאסור לו לאכול ולא חיישין למחלוקת במנהג כזה שנתייסד על פי גדולי עולם... ומפי מורי ורבי הי"ו שמעתי אומר ששמע מפי שלוחי ארץ ישראל שמתחלה כשקבלו יושבי ארץ ישראל עליהם שלא לאכול נפוחה, היה על מנת כך שבחז"ל יהיו מותרים לכבוד אכסניא או טרחא וכיוצא. וצריך עיון, כי מי יאמר שנהגו כן משום מנהג אבותיהם?

❖ מהו טעמו של רבו של מהר"ש עבדלה, ומדוע חלק עליו מהר"ש עבדלה?

כפי המבואר, מהר"ש עבדלה עצמו חלק על רבו בענין זה וכן מבואר באחרונים רבים:

שו"ת בית יהודה דף קיד עמוד ג:

בעיר הזאת ובכל סביבותיה אין נוהגים היתר בסירכות הריאה על ידי נפיחה (כלומר שאף שיש סירכא נופחים בריאה לראות האם יש חור), כמנהג המערב, וכל הפורץ גדר בר מינן ישכנו נחש. ולא זו בלבד אלא אפילו בא בשר מבושל ממקום אחר שהם מקילים בנפיחה – אוסרים אותו הבשר אפילו מן הסתם. וכן ההולך מהכא להתם יש לו ליזהר ולידע אותו בשר אם נעשית בו נפיחה.

אולם יש מהאחרונים שסמכו להקל בדבר בבחורי ישיבה ספרדים ההולכים לישיבה בה לא מגישים בשר חלק:

תורת הישיבה פרק ו סעיף טו הערה 19:

וכן הורה לי הרה"ג מנשה קליין בעל המשנה הלכות דרשאים בני הישיבות הספרדים הלומדים בישיבות אצל בני אשכנז לאכול שם את הבשר וכן אמר לי הגר"י יוסף שכן דעת אביו [זצ"ל] לגבי בני ישיבה.

וכן יש מהאחרונים שהקלו כך לחיילים בצבא:

אורות ההלכה-הלכות צבא, פרק פד סעיף ז הערה 7:

יש הטוענים שאין רוב הבשר חלק, ואף על פי כן יש להתיר בשר 'כשר' אף לנוהגים להקפיד על חלק, משום שבצבא שעת הדחק היא, וכן שמעתי ממו"ר הראשל"צ הגר"מ אליהו זצ"ל.

ה. הלכה למעשה

א. חייל ספרדי המקפיד על אכילת בשר חלק, המשרת בבסיס עורפי ושב מיד יום או יומיים לביתו, יקפיד לאכול בצבא בשר חלק בלבד.

ב. לעומת זאת, לוחם שיוצא אחת לשבוע או שבועיים לביתו ואין באפשרותו לשבוע ממנת עוף, או משאר התבשילים המוגשים, רשאי להקל ולאכול גם בשר בקר שאינו חלק.

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שמרן עריכה: טור"ר רועי אלמלך. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוצעם וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

